

Eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunnalle sekä eduskunnan perustuslakivaliokunnalle

1. Elinluovutuskortin kantajana: Kudoslain (101/2001) 9 §:n 2 momentin mukaan jonkun eläessä antamaan suostumukseen perustuva elinluovutustoimenpide voidaan suorittaa lähiomaisen tai muun läheisen kiellosta huolimatta. Voisi siis kuvitella, että vainajan tahto olisi lain perusteella saatu ottaa ja otettukin riittäväksi pohjaksi luovutustoimenpiteelle ja että luovutuksesta sitten vain ilmoitettaisiin lähiomaiselle tai muulle läheiselle, joiden mahdolliset kiellot ohitettaisiin.

Loukkaavaksi käytännöksi on kuitenkin muodostunut, kuten selvisi Helsingin Sanomissa 8.6.2007 olleen alan asiantuntijoiden kirjoituksesta, että Suomessa elinluovutuksen mahdollisuudesta keskustellaan aina aivokuolleen vainajan lähiomaisten kanssa siinäkin tapauksessa, että vainaja on elinaikanaan allekirjoittanut elinluovutuskortin, ja että elinten irrotuksia elinsiirtoja varten ei tehdä koskaan ilman omaisten lupaa. Toki, jos keskusteluun kerran ryhdytään, on jo jätetty vainajan oma tahto sivuun, eikä lakia halutakaan toteuttaa. Keskusteluun ryhtyminen ei olisi ollut välttämätöntä, vaan lääkäreiden oma valinta.

En tiedä, johtiko vastineeni Helsingin Sanomissa 12.6.2007 käytännön muuttamiseen. Itseni se johti myöhemmin perehtymään koko elinluovutuslainsäädännön syntyyn ja kehitykseen eduskunnan painetuista lähteistä. Valmistauduin sitä kautta tekemään kantelun eduskunnan oikeusasiamiehelle heti, jos julkisuudessa olisi ilmennyt, että vanha käytäntö olisi jatkunut.

On täten erinomaista, että lakiesitys veisi lääkäreiltä vallan jättää ottamatta sitovasti huomioon vainajan elinaikanaan elinluovutuskortilla ja siis riittävän todistusvoimaisesti esittämän tahdon.

Esitys perustuu yleisemmin vainajan oletettuun suostumukseen sekä selvitykseen vainajan läheisille. Tämä on juuri oikein. Pelin *säännöt* tehdään selviksi: On elintensä luovuttamisen kieltävän asia ilmaista kantansa, kuten myös tiedotuskampanjassa tullaan kertomaan; ja kannan ilmaisuun tarjotaan myös käytännön mahdollisuus valmisteilla olevassa sähköisessä potilastietoarkistossa. Tämän säännön *oikeutus* tehdään selväksi: Elinluovutuksista on suuri hyöty, ja suuri enemmistö suomalaisista, jopa 9/10, on mielipidetiedusteluissa osoittautunut suostuviksi elintensä luovuttamiseen. Se kanta, että elinluovutuksen olisi perustuttava pelkästään ihmisen itsensä antamaan nimenomaiseen suostumukseen, hävisi jo siinä hyvin laajassa eduskuntakeskustelussa, joka käytiin ensimmäistä asiaa koskevaa lakia, kudossiirtolakia (260/1957) säädettäessä.

2. Ateistina: Hallituksen esityksen yksityiskohtaisissa perusteluissa pohditaan kudoslain muutoksen suhdetta perustuslakiin. Luvut itsemääräämisoikeudesta ja oikeudesta elämään (4.1) sekä ihmisarvon loukkaamattomuudesta (4.2) viittaavat hautaustoimilain säätämiseen. Tuolloin perustuslakivaliokunta otti kannan, että vainajan sinänsä siirrettyä perusoikeuksien ulkopuolelle hautaaminen vakaumusta loukkaamatta ja ilman syrjintää muodostuu siitä huolimatta perusoikeuskysymykseksi. Hallituksen esityksen mukaan vastaavasti perusoikeuskysymyksenä voidaan pitää sitä, että elinluovutus toteutetaan loukkaamatta henkilön elinaikaista näkemystä.

Hautaustoimilaki asettaa vaatimuksen, että vainajan ruumista ja tuhkaa tulee käsitellä arvokkaalla ja vainajan muistoa kunnioittavalla tavalla sekä että vainajan ruumiin hautaamisessa ja tuhkaamisessa sekä tuhkan käsittelyssä tulee kunnioittaa vainajan katsomusta ja toivomuksia. Pykälän perustelut korostavat myös vainajan oletetunkin tahdon huomioonottamista. Vainajan kanta siis asetetaan hautaamisesta huolehtivien kannan edelle.

Hautaustoimilain tämän pykälän perusteluissa viitataan rikoslain hautarauhapykälään, ja eduskunnan hallintovaliokunnan opetusministeriöltä pyytämästä vastineesta Vapaa-ajattelijain liitto ry:n lausuntoon voidaan päätellä, että myös vainajan katsomuksen vastaiset hautajaisseremoniat voivat olla sellaista hautaamattoman ruumiin käsittelyä pahennusta herättävällä tavalla, jonka rikoslaki säättää rangaistavaksi hautarauhan rikkomisena. Toisaalta hautarauhan turvaaminen rikoslaissa alkaa tietysti heti kuolinhetkestä.

Näihin seikkoihin perustuen kantelin oikeuskanslerille kirkkojärjestyksen mahdollistavasta käytännöstä siunata kirkollisesti hautaan kirkkoon kuulumaton henkilö ilman vainajan jättämää todistusvoimaista eli siis kirjallista suostumusta (2004) sekä Aasian tsunamin löydettyjen ja alustavasti tunnistettujen suomalaisten kuolonuhrien ruumiita vastaanotettaessa järjestetyistä ekumeenisista

muistohetkestä (2005) ja kotiutettaessa järjestetyistä matkaansaattohartauksista (2005), joissa kummassakaan ei otettu huomioon vainajan mahdollista kirkkoon kuulumattomuutta, koska valtiovallan aloitteesta tai suostumuksella yksi keskeinen periaate kaikkien vainajien (vastaanoton) juhllallisuuksien suhteen oli saman mallin noudattaminen.

Hävisin kaikki kolme kanteluani. Oikeuskansleri ei kuitenkaan torjunut mainitsemaani hautausrauhapöytäkirjan tulkinnan laajennusta. Mutta hän suoraan vähätteli vainajan katsomuksen etusijalla pitämistä ja ihmisen itsemääräämisoikeutta osana ihmisarvon loukkaamattomuutta. Hänen mukaansa myös omaisilla tai muilla läheisillä on parhaat tiedot siitä, onko kirkkoon kuulumaton vainaja esittänyt toivomuksia hautaamisesta, vaikka hän sitten joutuukin toteamaan, ettei voitane kiistää sitä, että kirkkojärjestyksen säännös antaa käytännössä omaisille ja muille läheisille vallan tulkita ja ilmoittaa, mikä vainajan tahto on ollut.

Kanteluni perustuivat kuitenkin ajatukseen, että johdonmukaisuutta kunnioittaen ihminen on jo omalla elinaikaisella ratkaisullaan olla kuulumatta kirkkoon ilmoittanut tahtonsa myös kuolleen ruumiinsa tai tuhkan käsittelyn suhteen, nimittäin sen, että kirkollinen julistus ei siihen kuulu. Vain vainajan jättämä kirjallinen suostumus kirkollisiin seremonioihin saisi tuoda poikkeuksen tästä.

Oman kantansa nimenomaisen ilmaisemisen taakka olisi siis oikealla taholla, joka ei myöskään voisi asiaa oikeutetusti arvostella. Vastavuus esitettyyn kudoslain muutokseen on selvä.

Kirkkohallitus lausunnossaan opetusministeriölle ja opetusministeriö lausunnossaan oikeuskanslerille totesivat suomalaisessa yhteiskunnassa 98 % kuolleista saavan kristillisen hautaan siunaamisen ja väittivät, että sen perusteella matkaansaattohartauksia ei voi(tane) pitää pahennusta herättävänä.

Mutta eihän ole tehty tiedusteluja kirkkoon kuulumattomien parissa siitä, kuinka moni haluaisi antaa suostumustaan kirkollisesti haudatuksi tulemiseen, eikähän sellaisista tiedusteluista edes saisi ottaa malliakaan muuhun kuin suostumuslomakkeen laatimiseen. Esitetty matkaansaattohartauksien puolustelu vastaisi kai myös sitä, että ihmisen sallittaisiin kieltää vain kokonaisten elintensä irrottamisen siirtoa varten, mutta ei kudoksiensa eikä solujensa.

3. Sekä elinluovutuskortin kantajana että ateistina: Hallituksen esityksen yleisperustelut (luvut 5 ja 6.3) pohtivat laajasti, kuinka sähköisiin potilasasiakirjoihin saadaan henkilön perustietoihin lisättyä hänen elinluovutusta koskeva mielipiteensä, erityisesti jos se on kieltävä.

Kantansa ilmaisemiseen sähköisissä potilasasiakirjoissa olisi jokaisella täysi-ikäisellä oikeus. Voisi ajatella, että myös nuori ja terve ihminen, joka ei terveydenhuollon rekistereissä juuri muuten esiinntyisi, haluaisi saada kirjatuksi myönteisen kantansa. On kai tarkoitus, että sähköinen potilasasiakirja luodaan jokaiselle suomalaiselle jo valmiiksi? Mielipiteensä on kaiketi sallittava kertoa myös vapaa-muotoisella tekstillä, sillä ihmisillähän voi olla eri tilanteita, kuten kertoo jo hallituksen esityksen yksityiskohtaisten perustelujen luku uskonnonvapaudesta ja syrjinnän kiellosta (4.3).

Helsingin kaupungin terveyskeskus on alkanut kirjata potilasasiakirjojen perustietoihin tiedon vuodeosastopotilaan uskonnollisesta vakaumuksesta tai uskonnollisesta yhteisöstä, johon potilas kuuluu, jos potilas on asiaa häneltä tiedusteltaessa ilmaissut haluavansa tiedon merkittäväksi. Potilas saattaa nimittäin haluta papin, imaamin, rabbin tai muun vastaavan uskonnollista yhteisöä edustavan henkilön läsnäoloa tai käyntiä kykenemättä enää ilmaisemaan, minkä niistä.

Voi ajatella, että näillä perusteiden ja yhdenvertaisuuden vuoksi jokaisella täysi-ikäisellä olisi oltava oikeus ilmaista sähköisessä potilasasiakirjajärjestelmässä myös tahtonsa ruumiinsa tai tuhkan käsittelystä. Väestörekisterin rinnalle ja sitä selventämään syntyisi siis toinen rekisteri, jossa ihminen voisi vahvistaa, jos sellainen valitettava ja loukkaava tarve kanteluideni kaatumisen tähden todella edelleen on, että hänen eroamisensa kirkosta/kuulumattomuutensa kirkkoon tarkoittaa todellakin hänen eroamistaan kirkosta/kuulumattomuuttaan kirkkoon, eikä suinkaan sitä, että hänet tulisi millään tavalla palauttaa/liittää kirkon yhteyteen kuolemansa jälkeen.

Kudoslaki, hautausoimilaki ja sähköisen valtakunnallisen potilastietoarkiston suunnittelu liittyvät siis läheisesti yhteen, ja ne kaikki koskevat perusoikeuksia.

Lopuksi: Näkemykseni on, että ateistit ylipäänsä suhtautuvat elinluovutukseen myönteisesti.

Jouni Luukkainen
matematiikan dosentti ja Pääkaupunkiseudun ateistit ry:n puheenjohtaja
jouni.luukkainen@helsinki.fi